

М. В. ДИХА, В. О. ЛАБУНЕЦЬ, О. О. ЛАБУНЕЦЬ
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

У статті проаналізовано обсяги надходження та проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в національну економіку. Обґрунтовано необхідність та шляхи покращення інвестиційно-підприємницького клімату в Україні для активізації інвестиційної діяльності.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, нормативно-правова база, макроекономічна стабільність.

M. V. DYKHA, V. O. LABUNETS, O. O. LABUNETS
Khmelnitskyi National University, Khmelnytskyi

STATUS AND PROSPECTS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT TO UKRAINE

The article analyzes the main problems of attracting foreign direct investments into the national economy. The high level of investment risk, unfavorable investment climate lead to an insufficient level of confidence of foreign investors in Ukraine.

Noted that the share of foreign investments in fixed capital structure is low, and the main country investors in Ukraine is offshore Cyprus. The ways of improving the investment and business climate in Ukraine for the intensification of investment activities and socio-economic development of Ukraine.

Key words: foreign investments, investment climate, legal framework, macroeconomic stability.

M. V. ДЫХА, В. А. ЛАБУНЕЦ, А. А. ЛАБУНЕЦ
Хмельницький національний університет, г. Хмельницький

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УКРАИНУ В УКРАЇНУ

В статье проанализировано основные проблемы привлечения прямых иностранных инвестиций в национальную экономику. Высокий уровень инвестиционного риска, неблагоприятный инвестиционный климат обуславливают недостаточный уровень доверия иностранных инвесторов к Украине.

Отмечено, что удельный вес иностранных инвестиций в структуре основного капитала низкий, а основной страной – инвестором Украины является оффшор Кипр.

Обосновано пути улучшения инвестиционно-предпринимательского климата в Украине для активизации инвестиционной деятельности и решения задач социально-экономического развития Украины.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, инвестиционный климат, нормативно-правовая база, макроэкономическая стабильность.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується необхідністю здійснення реформ в економіці та соціальній сфері. Модернізація економіки, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку потребують належного інвестування. Питання залучення іноземних інвестицій в українську економіку є актуальним, оскільки держава не має достатніх внутрішніх фінансових ресурсів для вирішення численних проблем соціального та економічного характеру. В той же час потрібно відзначити, що з листопада 2013 р. в Україні різко загострився політико-правовий стан, дестабілізувалась соціально-економічна ситуація. Збройний конфлікт на Сході України, політична й економічна нестабільність обумовили погіршення інвестиційної привабливості національної економіки та спричинили зменшення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій (які і до того були низькими) через високий ступінь ризику та відсутність гарантій безпеки для інвестора. Ситуація ускладнюється високою конкуренцією на світових ринках капіталу. Тому формування сприятливого інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості України є стратегічно важливим. Від реалізації завдань щодо їх створення/забезпечення залежить можливість стабілізації національної економіки та її подальша позитивна соціально-економічна динаміка.

Аналіз досліджень. Питання залучення іноземних інвестицій в економіку України, стан та шляхи поліпшення інвестиційного клімату висвітлювали в своїх працях чимало українських вчених, зокрема: О. В. Гаврилук, А. П. Гайдуцький, Ю. Г. Козак, А. А. Пересада, С. К. Реверчук, В. С. Савчук та ін.. Нажаль, інвестиційно-підприємницький клімат в Україні є несприятливим, а рівень залучення іноземних інвестицій низьким.

Мета статті. Дослідження проблем та перспектив залучення іноземних інвестицій в Україну під призвою сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день рівень забезпечення національної економіки інвестиціями є недостатнім. Активізація інвестиційної діяльності (в т. ч. з урахуванням/через залучення іноземних інвестицій) є необхідною умовою для вирішення численних завдань щодо розвитку соціально-економічної системи, успішного проведення соціально-економічних перетворень в Україні.

Розглядаючи проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну слід відмітити, що основними

протягом усіх років незалежності були й залишаються дотепер недостатня макроекономічна та політична стабільність; недосконала та непрозора законодавча база; нерозвиненість інвестиційної інфраструктури, які визначали (визначають) інвестиційний клімат як несприятливий.

Після проголошення незалежності України відсутність нормативно-правових актів з регулювання багатьох сфер господарської, соціальної, адміністративної та іншої діяльності (або нечіткість положень в прийнятих) обумовили стихійне використання інструментів залучення іноземних інвестицій, зловживання реальних та «псевдо-інвесторів» податковими та дозвоільними пільгами, зокрема, у спеціальних (вільних) економічних зонах.

Зміни у нормативно-правових актах (навіть раціональні по суті) на практиці призвели до виникнення законодавчих колізій, непорозумінь та протиріч, зменшення кількості інвестиційних проектів (згорання значної кількості інвестиційних проектів в результаті скасування раніше визначених законодавством пільгових умов).

Реалії сучасного етапу розвитку України (бойові дії на сході України, анексія АР Крим, відсутність системи гарантій стабільності для забезпечення довгострокового фінансування інвестиційних проектів, низький рівень державної фінансової підтримки інвестиційних проектів в пріоритетні галузі економіки) обумовлюють низьку інвестиційну привабливість України та, відповідно, низький рівень залучення іноземних інвестицій.

Високий рівень інвестиційного ризику, несприятливий інвестиційний клімат обумовлюють недостатній ступінь довіри західних підприємців до України. У цьому контексті справедливим є твердження науковців, згідно якого рух капіталу у світовому господарстві регулюється передусім законами конкуренції, попиту і пропозиції, особливостями циклічного розвитку ринків. Капітал, як і людина, вимагає економічної свободи, найбільш прибуткового застосування, найсприятливіших умов, за яких він може бути використаний найефективніше [4, с. 584].

Частка іноземних інвестицій у структурі усіх інвестиційних вкладень в основний капітал, включаючи кошти українських компаній і держбюджету є низькою (2–5%). У той же час українські компанії знаходять усе більше ресурсів для інвестицій за рахунок кредитів (наприклад, у 2004 р. за рахунок кредитів банків та інших позик було інвестовано в основний капітал 7,6%, а в 2011 р. – вже майже 18%). Але основним джерелом інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств і організацій (частка таких інвестицій у середньому складає 55–60%) [2].

Протягом останніх 24 років Україна залучила 43 млрд. 371 млн. дол. прямих іноземних інвестицій (табл. 1).

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал)¹

Станом на початок року	Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн. дол. США	Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій за рік, млн. дол. США
2010	39 175,7	-
2011	43 836,8	4661,1
2012	48 991,4	5154,6
2013	53 679,3	4687,9
2014 ²	57 056,4	3377,1
2015 ²	45 744,8	-11311,6
31.12.2015 ²	43 371,4	-2373,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

² Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними [2].

Аналізуючи надходження прямих іноземних інвестицій в Україну варто відзначити, що найбільші їх обсяги були залучені в 2005 і 2007 рр. У 2005 р. було зафіксовано рекордний приплив прямих іноземних інвестицій – 7,843 млрд. дол., що в 3,48 разів більше, ніж у 2004 р. Це дещо співставно з їх загальним обсягом, накопиченим до початку 2005 р. (9,047 млрд. дол.). Однак насправді дана сума лише дала можливість пересвідчитися, що до цього в країну приходили мізерні обсяги коштів. Прориву не відбулося, оскільки іноземні інвестори не поспішали, а очікували конкретних кроків нової влади, яка, у свою чергу, скасувала податкові пільги у ВЕЗ і ТПП (які були гарантовані на певний, причому досить тривалий період часу) і провела реприватизацію. По іронії долі, саме реприватизація дозволила Україні поставити рекорд по залученню прямих іноземних інвестицій. Цього б не сталося, якби не повторний продаж металургійного комбінату «Криворіжсталь» компанії Mittal Steel за 24,2 млрд. грн. (4,79 млрд. дол.), що фактично склало 65,4% усіх прямих іноземних інвестицій в Україну за 2005 р. Якщо додати другу за величиною угоду 2005 р. – покупку австрійським холдингом Raiffeisen International Bank Holding AG банку «Аваль» за 1,028 млрд. дол. (14,0%) – частка цих двох трансакцій у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій дорівнює 79,4%. Очевидним є те, що дві трансакції здатні суттєво змінити статистичні дані. У 2007 р. було залучено 7,935 млрд. дол. відносно залучених 4,717 млрд. дол. у 2006 р., проте в наступні роки обсяги залучених прямих інвестицій були нижчими (див. детальніше [1]).

Проте в наступні роки обсяги залучених прямих інвестицій були нижчими. Впродовж 2014 р. обсяг

інвестицій взагалі скоротився на 11,311 млрд. дол., а впродовж 2015 р. – на 2,373 млрд. дол. Зменшення вартості акціонерного капіталу відбувається також за рахунок переоцінки, утрат та перекласифікації.

Не краді справи й з якістю інвестицій, більша їх частина вкладена у придбання об'єктів, а не створення нових підприємств. Інвестори здебільшого уникають вкладень в основний капітал, спрямовуючи їх в основному в галузі зі швидким оборотом капіталу або непромисловий сектор.

Для держави у цілому важливо, щоб кошти направлялися в інноваційні промислові виробництва. Для інвестора найважливішим є швидке і стабільне одержання прибутку, що є більш ймовірним у вже розвинених видах економічної діяльності.

В Україні у середньому третина іноземних інвестицій надходила у промисловість, однак в основному фінансувалися низькотехнологічні галузі та виробництва (металургія, загальна хімія, харчова промисловість). Ще третина іноземних вкладень спрямовувалась на фінансову діяльність, яка хоч і є у край необхідною для здійснення усіх видів господарської діяльності, не може розглядатися реальною основою благополуччя країни у довгостроковій перспективі.

Аналізуючи зміни у структурі акціонерного капіталу нерезидентів можемо зазначити, що в 2001–2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36%, на сьогодні – домінують грошові внески. Для одержання довгострокових ефектів цей факт є неоднозначним. З одного боку, інвестиції у грошовій формі дозволяють направляти їх на будь-які цілі (від придбання новітніх технологій до виплати зарплатні працівникам), з іншого боку, внески у вигляді сучасних знань і технологій, які надає зацікавлений партнер, можуть бути більш ефективними з точки зору провадження дійсно проривних виробництв світового рівня.

Незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики кількох країн – основних інвесторів.

Інвестиції в Україну надійшли зі 133 країн світу. Із країн ЄС із початку інвестування внесено 33,154 млрд. дол. інвестицій, з інших країн світу – 9,696 млрд. дол.

До основних країн-інвесторів увійшли Кіпр, Нідерланди, Німеччина, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські острови (табл. 2).

Інвестори з Кіпру, Британських Віргінських островів – традиційні та активні офшорні інвестори, які стабільно входять до числа найбільших інвесторів України. Насправді ж кошти з цих юрисдикцій є вкладеннями українських підприємств, які раніше були вивезені з України.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіці України¹

	Обсяги прямих інвестицій на 31.12. 2015 р. (млн. дол. США)	У % до підсумку
Усього	43371,4	100,0
у тому числі:		
Кіпр	11744,9	27,1
Нідерланди	5610,7	12,9
Німеччина	5414,3	12,5
Російська Федерація	3392,1	7,8
Австрія	2402,4	5,5
Велика Британія	1852,5	4,3
Віргінські Острови (Брит.)	1798,9	4,1
Франція	1528,1	3,5
Швейцарія	1364,2	3,1
Італія	972,4	2,2
Польща	785,9	1,8
США	698,9	1,6
Угорщина	625,4	1,4
Беліз	547,2	1,3
Інші країни	4633,5	10,9

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними [2].

Макроекономічна ситуація в Україні є несприятливою для одержання як короткострокових ефектів інвесторами, так і довгострокових ефектів державою. Іноземні інвестори не вкладатимуть кошти у країну, економічна ситуація у якій вирізняється тривалою нестабільністю, а низька купівельна спроможність населення у багатьох випадках зводить нанівець будь-які спроби розвинути бізнес, особливо у споживчому секторі.

За підсумками рейтингу Світового банку «Doing Business-2016» Україна піднялася на 4 позиції порівняно з «Doing Business-2015» та посідає 83-є місце [3].

Проте окремі визнані позитивні зміни в дерегуляції та підняття в рейтингу треба розглядати під призвою низького в рейтингу 83-го місця. Існуючі численні переваги України (вигідне географічне розташування, сприятливий клімат, великий внутрішній ринок, наявність науково-технічного потенціалу тощо) та такі, що створюються через дерегуляцію, покращення умов ведення бізнесу все ще нівелюються адміністративним та економічним тиском на бізнес, корупцією, високим рівнем інвестиційного ризику, що обумовлює недостатній ступінь довіри західних підприємців до України та, відповідно, низькі обсяги залучення інвестицій.

Тому необхідні дієвіші кроки щодо удосконалення нормативно-правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Також необхідно усунути адміністративні бар'єри за рахунок зниження рівня бюрократії, підвищення ефективності законодавства та прозорості системи регулювання підприємницької діяльності.

Важливо активізувати співробітництво в інноваційній сфері за рахунок розвитку проектів в сфері НДДКР між зарубіжними та українськими компаніями, зміцнення партнерства між університетами та виробничими підприємствами.

Для більш активного залучення інвесторів необхідно розробляти та реалізовувати державні/регіональні програми розвитку регіонів (в т.ч. програми, які враховують регіональні особливості), що забезпечить збалансований розвиток країни.

Висновки. Подальша результативність іноземного інвестування прямо залежить від удосконалення інвестиційно-підприємницького клімату в Україні. Політика сприяння інвестиціям буде ефективно функціонувати, якщо буде забезпечена макроекономічна та політико-правова стабільність. Спроби залучення інвестицій шляхом надання особливих пільг, звільнення від оподаткування є помилковими. Україна має удосконалити нормативно-правову базу (усунути правові колізії), вдосконалити та забезпечити стабільність податкової, грошово-кредитної та митної політики; максимально спростити процедури, які регламентують взаємовідносини між державою і підприємцями, забезпечити гарантії стабільності умов довгострокового фінансування інвестиційних проектів.

Література

1. Диха М. В. Глобальна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України: стратегії реалізації: [монографія] / М. В. Диха. – Хмельницький: Вид-во «Цюпак А. А.», 2011. – 207 с.
2. Статистична інформація // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Doing Business [Electronic resource]. – URL: <http://www.doingbusiness.org>.
4. Трансформаційна економіка: [навч. посіб.] / [В. С. Савчук, Ю. К. Зайцев, І. Й. Малий та ін.]; за ред. В. С. Савчука, Ю. К. Зайцева. – Київ: КНЕУ, 2006. – 612 с.

References

1. Dykha M. V. Hlobalna konkurentospromozhnist ta investytsiina pryvablyvist Ukrainy: stratehiyi realizatsii: [monohrafiia] / M. V. Dykha. – Khmelnytskyi: «Vyd-vo Tsiupak A. A.», 2011. – 207 s.
2. Statystychna informatsiia // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Doing Business [Electronic resource]. – URL: <http://www.doingbusiness.org>.
4. Transformatsiina ekonomika: [navch. posib.] / [V. S. Savchuk, Yu. K. Zaitsev, I. Y. Malyi ta in.]; za red. V. S. Savchuka, Yu. K. Zaitseva. – Kyiv: KNEU, 2006. – 612 s.